

1. मोड्युलचे सविस्तर वर्णन आणि त्याची रचना

मोड्यूल सविस्तर	
विषयाचे नाव	अर्थशास्त्र
अभ्यासक्रमाचे नाव	अर्थशास्त्र 01 (इयत्ता ११ वी , सेमेस्टर - १)
मोड्युलचे नाव / शीर्षक	मानवी भांडवल रचना - भाग १
मोड्यूल आय.डी.	keec_10501
पुर्वापेक्षित	मानवी आणि आर्थिक वाढीबद्दल ज्ञान.
उद्दिष्टे	या धड्यात गेल्यानंतर, शिकणार्यांना खालील गोष्टी समजण्यास मदत होईल : <ul style="list-style-type: none">मानवी भांडवलाचा अर्थ, मानव संसाधन विकास आणि आर्थिक वाढ.मानवी भांडवल निर्मितीचे स्रोत.मानवी भांडवल निर्मितीचे महत्त्व.
संकेतिक शब्द	मानवी भांडवल, भौतिक भांडवल, मानवी विकास, आर्थिक वाढ.

2. Development Team

Role	Name	Affiliation
National MOOC Coordinator (NMC)	Prof. Amarendra P. Behera	CIET, NCERT, New Delhi
Program Coordinator	Dr. Mohd. Mamur Ali	CIET, NCERT, New Delhi
Course Coordinator (CC) / PI	Prof. Neeraja Rashmi	DESS, NCERT, New Delhi
Subject Matter Expert (SME)	Mr. Puneet Arora	Tagore School, Maya Puri, New Delhi
Review Team	Dr. Meera Malhan Dr. Bharat Bhushan	DCAC, University of Delhi Shyam Lal College, University of Delhi
Translator	Mr. Ganesh Channa	Solapur Branch of WIRC of ICAI

अभ्यास घटक :

या प्रकरणाचा अभ्यास केल्यानंतर, विद्यार्थ्यांच्या क्षमता वाढेल:

१. प्रस्तावना
२. मानवी भांडवल संकल्पना
३. मानवी भांडवल निर्मितीचे स्रोत
४. भौतिक भांडवल आणि मानवी भांडवल
५. मानवी भांडवल आणि मानव विकास
६. मानवी भांडवल आणि आर्थिक वाढ
७. मानवी भांडवलाच्या निर्मितीची महत्त्व
८. सारांश

१. प्रस्तावना

प्रत्येक अर्थव्यवस्थेमध्ये, अपवाद वगळता, आर्थिक विकासाचे सध्याचे दर मिळविणे हे नियोजकांचे प्रमुख लक्ष्य असते. अशी अर्थव्यवस्था आहेत ज्यांनी आर्थिक वाढीचा उच्च दर गाठला आहे आणि अशा काही आहेत जे मागे पडले आहेत. प्रश्न असा आहे - या अर्थव्यवस्थांच्या कामगिरीमध्ये हा फरक कशामुळे होतो? आर्थिक साहित्यात या प्रश्नाचे निरंतर स्पष्टीकरण देण्यात आले आहे. एक महत्त्वाचे स्पष्टीकरण मानवी भांडवलाच्या दृष्टीने आहे.

शिक्षणामुळे केवळ लोकांवर कमाईची क्षमताच मिळणार नाही तर ती मिळणाऱ्या अत्यंत मोलाच्या फायद्यांसाठीही प्रयत्न केला जातो. हे एखाद्या व्यक्तीस चांगले सामाजिक स्थान आणि अभिमान देते आणि एखाद्यास जीवनात चांगल्या गोष्टी निवड करण्यास सक्षम करते. हे समाजात होत असलेल्या बदलांना समजावून घेण्यासाठी मनुष्यास ज्ञानाने सुसज्ज करते, तसेच नवकल्पनांना उत्तेजन देते.

कार्यक्षमता पातळी, कार्यक्षमता आणि शिक्षित आणि प्रशिक्षित व्यक्तीची कौशल्ये सहसा अप्रशिक्षित किंवा अशिक्षित व्यक्तीपेक्षा श्रेष्ठ मानली जातात. अशा प्रकारे हे स्पष्ट आहे की शिक्षण आणि प्रशिक्षण लोकांची कार्यक्षमता परिमाणात्मक आणि गुणात्मक दोन्हीत वाढवते. म्हणूनच, शिक्षण आणि प्रशिक्षण उत्पादक कार्यक्षमतेस चालना देतात आणि व्यक्तींचे उत्पन्न वाढवते आणि त्यानंतर तिचे अर्थव्यवस्थेच्या राष्ट्रीय उत्पन्नामध्ये योगदान होते. अशा प्रकारे, एका राष्ट्रामध्ये शिक्षणाच्या संधींचा विस्तार केल्याने विकास प्रक्रियेला गती मिळते.

२. मानवी भांडवलाची संकल्पना

ज्याप्रमाणे एखादा देश जमीनी सारख्या भौतिक संसाधनांना फॅक्टरी, शेतात, वनस्पती इत्यादी भौतिक भांडवलात रूपांतर करू शकतो, त्याचप्रमाणे देश विद्यार्थ्यांसारखे मानवी संसाधनांचा उपयोग अभियंता, शिक्षक आणि डॉक्टरांप्रमाणे मानवी भांडवलात बदलू शकतो. त्याचप्रमाणे उच्च-प्रशिक्षित आणि पात्र लोकांच्या सहायाने समाजांना पुरेशी मानवी भांडवलाची आवश्यक आहे. अशा प्रकारे मानवी भांडवल ही आर्थिक विकासाची पूर्व शर्ती आहे. मानवी भांडवलाचा अर्थ काय? हे फक्त एक विशिष्ट प्रकारचे भांडवल म्हणून पाहिले जाऊ शकते. अशाप्रकारे, "मानवी भांडवल अर्थव्यवस्थेतील कामगार शक्तीची कौशल्ये आणि ज्ञानाची तीव्रता संदर्भित करते, जे मूलतः शिक्षण आणि प्रशिक्षणातून घेतले जातात."

३. मानवी भांडवल निर्मितीचे स्रोत

मानवी भांडवल निर्मिती शाळेत आणि घरी औपचारिक आणि अनौपचारिक शिक्षणाद्वारे आणि प्रशिक्षण, आरोग्य आणि पोषण पातळीत सुधारणा आणि कामगार बाजारात गतिशीलता यांच्याद्वारे विकसित केलेल्या क्षमतांशी संबंधित आहे. असे अनेक मार्ग आहेत ज्याद्वारे मानवी भांडवल विकसित होऊ शकते. शिक्षणामधील गुंतवणूक ही मानवी भांडवलाचा महत्त्वपूर्ण स्रोत मानली जाते. इतर स्रोत आहेत जसे की आरोग्यावरील गुंतवणूक, नोकरीवरील प्रशिक्षण, ग्रामीण विकास, स्थलांतरावरील खर्च, माहिती आणि दळणवळण इ. मानवी भांडवल निर्मितीच्या वेगवेगळ्या स्रोतांवर खाली चर्चा केली आहे:

- **शिक्षणावर खर्च** : शिक्षणावर खर्च (एक सर्वात महत्वाचे संकेतक) हा देशातील कोणत्याही उत्पादक कार्य शक्तीला वाढविणे आणि वाढण्यासाठी हा सर्वात महत्वाचा मार्ग आहे. शिक्षणामधील गुंतवणूकीमुळे आर्थिक विकासाला चालना मिळते. हे त्यांचे ज्ञान आणि कौशल्ये जोडून उत्पादक कामगार शक्ती तयार करण्यात मदत करते. शिक्षक, कामगार, उत्पादक इत्यादींना रोजगार आणि मिळकत मिळवण्याच्या संधी मिळण्यास मदत होते. शिक्षण मूलभूत कौशल्ये प्रदान करण्यात मदत करते आणि लोकांमध्ये आधुनिक दृष्टीकोन वाढवते. हे सर्वांना समान संधी देऊन वाढीस मदत करते. न्यायासमवेत विकास प्रक्रियेला

गतीमान असल्याने देशातील शैक्षणिक संधींचा विस्तार करण्याची गरज यावर अर्थशास्त्रज्ञांनी लक्ष केंद्रित केले आहे. व्यक्तींकडून शिक्षणावर खर्च करणे हे कंपन्यांद्वारे भांडवलाच्या वस्तूवर खर्च करण्यासारखेच आहे. भविष्यकाळातील उत्पन्न वाढविण्यासाठी आणि सर्वसामान्यांचे जीवनमान उंचावण्यासाठी लोक शिक्षणामध्ये गुंतवणूक करतात. जीवनात एक चांगली निवड करण्याच्या संधींमध्ये ते अधिक वर्धित करते. शिक्षणावर खर्च हे नवीन तंत्रज्ञानाचा अवलंब करून नवकल्पनांना उत्तेजन देण्यात मदत करते.

- **आरोग्य खर्च** : आरोग्यावरील खर्च हा मानवी भांडवलाच्या निर्मितीचा एक स्रोत आहे कारण यामुळे निरोगी कामगार शक्तीचा पुरवठा थेट वाढतो आणि मानवी भांडवलात गुणात्मक सुधारणा होते. खराब आरोग्य आणि कुपोषित मनुष्यबळाच्या गुणवत्तेवर विपरित परिणाम होतो. 'एक आवाज शरीरात एक मानसिक बुद्धिमत्ता आहे' ही एक जुनी म्हण आहे. आरोग्यावरील खर्च एखाद्या व्यक्तीस अधिक कार्यक्षम आणि उत्पादक बनवितो. न्यूनगंडित देशांमधील निर्वाह पाण्याच्या पातळीखाली राहणाऱ्या मोठ्या संख्येने गरीब लोक कुपोषणाने ग्रस्त आहेत. एक आजारी कामगार, वैद्यकीय सुविधांशिवाय प्रवेश न घेता, काम सोडणे भाग पाडले जाते आणि उत्पादकता कमी होते. म्हणून, उत्पादक कामगार शक्ती तयार करणे आणि तो राखण्यासाठी आणि आरोग्यावरील खर्च महत्त्वाचा आहे. समाजातील लोकांचे जीवनमान सुधारण्यासाठी. पुरेशा प्रमाणात अन्न आणि लोकांचे पोषण आहार, तसेच आरोग्य आणि स्वच्छता सुविधांसह मानवी भांडवलात गुणात्मक वाढ होते. रूग्णालये आणि वैद्यकीय सहाय्य सुविधांसह अधिकाधिक व चांगल्या प्रकारे संघटित आरोग्य सुविधा व मानवी शक्ती आवश्यक आहेत. गरीब आणि दलित वर्गातील लोकांना मोफत वैद्यकीय मदत पुरविणे आवश्यक आहे.

- i. **प्रतिबंधात्मक औषध** उदा. लसीकरण;
- ii. **उपचार हा औषध**, म्हणजे आजारपणात वैद्यकीय हस्तक्षेप;
- iii. **सामाजिक औषध**, म्हणजेच आरोग्य सुविधांचा प्रसार, साक्षरता आणि जागरूकता;
- iv. स्वच्छ पिण्याच्या पाण्याची सोय.
- v. चांगल्या स्वच्छता सुविधा
- vi. भारतातील सामान्य आरोग्याचा दर्जा खूपच कमी आहे. हे प्रतिबिंब देशात जास्त प्रमाणात दिसून येते. हे लोकांच्या गरीबीशी संबंधित आहे, ज्यांना दिवसाला एक चौरस

जेवण देखील मिळत नाही. रुग्णालये फारच लांब ठिकाणी असल्याने आणि त्यांना वैद्यकीय सेवा वेळेवर उपलब्ध होत नाही.

- **ऑन-जॉब-ट्रेनिंग:** पूर्वी सांगितल्याप्रमाणे, भौतिक भांडवलाची उत्पादकता मोठ्या प्रमाणात मानवी भांडवलात सुधारणा झाल्याने वाढविली जाते. या कारणास्तव, बऱ्याच कंपन्या त्यांच्या कामगारांना नोकरीचे प्रशिक्षण देतात. अशा प्रशिक्षणाचा फायदा आहे की तो जलद आणि जास्त किंमतीशिवाय प्रदान केला जाऊ शकतो. यामुळे कामगारांचे कौशल्य आणि कार्यक्षमता वाढते आणि उत्पादन आणि उत्पादकता वाढते. नोकरीचे -प्रशिक्षण विविध प्रकारे घेऊ शकतात.

कामगारांना कुशल कामगारांच्या देखरेखीखाली फर्ममध्येच प्रशिक्षण दिले जाऊ शकते; आणि/ किंवा कामगारांना कॅम्पस प्रशिक्षणाबाहेर पाठविले जाऊ शकते. अशा प्रशिक्षणात एक फायदा आहे की तो जलद आणि जास्त किंमतीशिवाय प्रदान केला जाऊ शकतो. नोकरीवरील प्रशिक्षण हे विशिष्ट मशीनवर काम करणाऱ्या व्यक्तींच्या शिक्षण क्षमता आणि त्यांच्या गरजा अनुरूप बनू शकते. अशा प्रशिक्षणामुळे कामगारांचे कौशल्य आणि कार्यक्षमता वाढते आणि उत्पादन आणि उत्पादकता वाढते.

कर्मचाऱ्यांच्या नोकरी-प्रशिक्षणानंतर, एखादी फर्म आग्रह करू शकते की कामगारांनी विशिष्ट कालावधीसाठी काम केले पाहिजे, जेणेकरून प्रशिक्षणामुळे वर्धित उत्पादनाच्या मोठ्या प्रमाणात फायदा होईल. हे एक प्रकारे मानवी भांडवल तयार करण्याचे एक स्रोत आहे, कारण वर्धित कामगार उत्पादनाच्या स्वरूपात अशा प्रशिक्षणावरील खर्च परत करणे ही त्यांच्या किंमतीपेक्षा जास्त आहे.

- **ग्रामीण विकास खर्च:** शिक्षणामुळे ग्रामीण भागातील कामगारांचा योगदानामुळे विविध प्रकारचे विकास कामे ग्रामीण भागात करू शकतात. तसेच त्यांचे क्षितीज वाढवू शकते आणि अंधश्रद्धा दूर करण्यास मदत करेल. जर शेतकरी सुशिक्षित असतील तर नवीन शेती तंत्र आणि नवीन पद्धती स्वीकारणे सोपे आहे. भारतासारख्या श्रमिक अतिरिक्त अवस्थेत अर्थव्यवस्थेमध्ये शिक्षणामुळे ग्रामीण भागातील लोकांना कुटीर उद्योग स्वतः हून स्थापन करण्यास आणि चांगल्या पद्धतीने नोकरी मिळवून देण्यात मदत करता येते आणि यामुळे हंगामी बेरोजगारीची समस्या सोडविण्यातही मदत होऊ शकते.

- **स्थलांतर करण्याचा खर्च:** जास्त पगार मिळणार्या नोकऱ्याच्या शोधात लोक एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी स्थलांतर करतात. ग्रामीण भागातील बेरोजगार लोक नोकरीच्या शोधात शहरी भागात स्थलांतर करतात. तांत्रिकदृष्ट्या पात्र व्यक्ती (जसे अभियंते, डॉक्टर इ.) अशा देशात जास्त पगारामुळे इतर देशांत स्थलांतर करतात. या दोन्ही प्रकरणांमध्ये स्थलांतरित होण्यामध्ये एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी जाण्यासाठी लागणारा खर्च आणि स्थलांतरित ठिकाणी राहण्याची जास्त किंमत यांचा समावेश आहे. स्थलांतर केल्यावर होणारा खर्च हा मानवी भांडवल निर्मितीचा स्रोत आहे कारण स्थलांतर केल्यामुळे होणाऱ्या खर्चात वाढ होण्याऐवजी स्थलांतरित ठिकाणी मिळकत वाढली आहे. नवीन ठिकाणी केलेली कमाई स्थलांतरणाच्या किंमतीपेक्षा जास्त आहे, म्हणूनच स्थलांतर करण्यावरील खर्च देखील मानवी भांडवल तयार करण्याचे साधन आहे.
- **माहिती व दळणवळण खर्च:** खर्च प्राप्त लागलेल्या माहिती व संपर्क श्रमिक बाजार आणि इतर बाजारात संबंधित आहे. त्यात माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान वाढविण्यासाठी आणि दुर्गम भागात तंत्रज्ञानाची संसाधने परवडणाऱ्या किंमतीवर उपलब्ध करून देण्यासाठी खर्च करण्यात येणारी रक्कम समाविष्ट आहे. उदाहरणार्थ, लोकांना पगाराची पातळी आणि विविध प्रकारच्या नोकऱ्याशी संबंधित इतर हक्कांची माहिती हवी आहे. त्याचप्रमाणे, शैक्षणिक संस्था योग्य प्रकारचे रोजगार कौशल्य प्रदान करतात की कोणत्या खर्चावर? मानवी भांडवलातील गुंतवणूकीविषयी तसेच अधिग्रहित मानवी भांडवलाच्या प्रभावी वापरासाठी तर्कसंगत निर्णय घेणे आवश्यक आहे.

४. भौतिक भांडवल आणि मानवी भांडवल

भौतिक भांडवल म्हणजे उत्पादनाचा तो भाग जो पुढील उत्पादनासाठी वापरला जातो. भौतिक भांडवलाचे आयुष्य असते, याचा अर्थ असा आहे की काही वर्षांनंतर त्याचे मूल्य काळानुसार कमी होत जाईल. त्याची गरज आर्थिक वाढीच्या इच्छित दरावर अवलंबून असते. हे एक मूर्त इनपुट आहे. काही कृत्रिम व्यापार निर्बंध वगळता देशांमधील भौतिक भांडवल पूर्णपणे अस्थिर आहे. उद्योजकांकडे भौतिक भांडवलामध्ये गुंतवणूकीच्या रकमेपेक्षा परताव्याच्या अपेक्षित दराची गणना करण्यासाठी ज्ञान असते आणि कोणता गुंतवणूकीचा निर्णय घ्यावा हे तर्कशुद्धपणे ठरवते.

दुसरीकडे, मानवी भांडवल म्हणजे व्यक्तीमध्ये सामावलेले कौशल्य, क्षमता, कौशल्य, शिक्षण आणि ज्ञानाचा साठा होय. भौतिक भांडवलाचा प्रभावी वापर करण्यासाठी मानवी भांडवल आवश्यक आहे. अधिक मानवी भांडवल तयार करण्यासाठी मानवी भांडवलात गुंतवणूकीची आवश्यकता आहे सोसायट्यांकडे सक्षम लोकांच्या रूपात पुरेसे मानवी भांडवल आहे जे स्वतः शिक्षित प्राध्यापक आणि इतर व्यावसायिक म्हणून प्रशिक्षित आहेत. दुसऱ्या शब्दांत, आम्हाला भविष्यात इतर मानवी भांडवलाची निर्मिती करण्यासाठी चांगले मानवी भांडवल आवश्यक आहे (म्हणजे आर्किटेक्चर, डॉक्टर, अभियंता इ.) दोन्ही भांडवलीचे फायदे वेगळे आहेत. मानवी भांडवलाचा फायदा केवळ मालकच नाही तर सर्वसाधारणपणे देखील होतो. हे खाजगी आणि सामाजिक दोन्ही फायदे तयार करते. याला बाह्य लाभ म्हणतात. उदाहरणार्थ, एक सुशिक्षित व्यक्ती देशाच्या सामाजिक-आर्थिक विकासात प्रभावीपणे योगदान देऊ शकते. दुसरीकडे, भौतिक भांडवल केवळ खाजगी फायदा निर्माण करते. उदाहरणार्थ, भांडवली वस्तूंचा फायदा त्याद्वारे उत्पादित उत्पादनांसाठी आणि सेवांसाठी देय देणाऱ्याना होतो.

१. मानवी भांडवल आणि मानव विकास

श्रम उत्पादनक्षमता वाढविण्यासाठी मानवी भांडवल शिक्षण आणि आरोग्यावर अवलंबून आहे. मानवी विकास, शिक्षण आणि आरोग्य ही मानवी कल्याणासाठी अविभाज्य घटक आहे या कल्पनेवर मानवी विकास आधारित आहे कारण जेव्हा लोकांमध्ये वाचन करण्याची आणि लिहिण्याची क्षमता आणि दीर्घ आणि निरोगी आयुष्य जगण्याची क्षमता असेल तेव्हाच ते इतर निवडी करण्यास सक्षम होतील. मूल्य मानवी भांडवलाने मानवांना शेवटचे साधन मानले; शेवटी उत्पादकता वाढ. या दृष्टिकोनातून, शिक्षण आणि आरोग्यामधील कोणतीही गुंतवणूक अनुत्पादक आहे जर त्यातून वस्तू आणि सेवांचे उत्पादन वाढले नाही.

दुसरीकडे, मानवी विकासाच्या दृष्टिकोनातून मानवांना स्वतःमध्ये हवे असते. अशा प्रकारच्या गुंतवणूकींमुळे श्रम उत्पादनक्षमतेत जास्त परिणाम होत नसला तरीही शिक्षण आणि आरोग्य क्षेत्रातील गुंतवणूकीद्वारे मानवी कल्याण वाढविले पाहिजे. अर्थपूर्ण जीवन जगण्यासाठी आणि तर्कशुद्ध निवडी करण्यासाठी त्यांना शिक्षित आणि निरोगी असणे आवश्यक आहे. म्हणूनच,

कामगारांच्या उत्पादकतात काहीच योगदान असो, लोकांच्या हितासाठी मूलभूत शिक्षण आणि मूलभूत आरोग्य स्वतः मध्ये महत्वाचे आहे.

६. मानवी भांडवल आणि आर्थिक वाढ

आम्हाला हे माहित आहे की शिक्षित व्यक्तीचे श्रम कौशल्य अशिक्षित व्यक्तीपेक्षा जास्त असते आणि पूर्वीचे म्हणजे कुशल कामगार नंतरच्या म्हणजेच अकुशल यापेक्षा अधिक उत्पन्न मिळविते. आर्थिक वाढ म्हणजे एखाद्या देशाच्या वास्तविक राष्ट्रीय उत्पन्नामध्ये सतत वाढ होत असते. निरोगी व्यक्ती दीर्घ कालावधीसाठी अखंडित कामगार पुरवठा करू शकते हे जाणून, आरोग्य ही आर्थिक वाढीचा एक महत्वाचा घटक आहे. नोकरी-व्यवसाय, नोकरी-बाजाराची माहिती आणि स्थलांतर यासारख्या बऱ्याच गोष्टींबरोबरच शिक्षण आणि आरोग्य या दोन्ही गोष्टींमुळे एखाद्या व्यक्तीची उत्पन्नाची क्षमता वाढते. देशातील जनता एकतर अशिक्षित आहे किंवा त्यांचे शिक्षण पातळी कमी आहे म्हणून बरेच देश न्यूनगंडात राहिले. त्यापैकी बहुतेक लोक अकुशल किंवा अप्रशिक्षित आहेत आणि त्यांचे सामान्य आरोग्य खूपच खराब आहे.

मानवाची वर्धित उत्पादनक्षमता किंवा मानवी भांडवल केवळ कामगार उत्पादकता वाढविण्यामध्येच महत्वपूर्ण योगदान देते परंतु नवकल्पनांना उत्तेजित करते आणि नवीन तंत्रज्ञान आत्मसात करण्याची क्षमता निर्माण करते. शिक्षण समाजातील बदल आणि वैज्ञानिक प्रगती समजून घेण्यासाठी ज्ञान प्रदान करते आणि अशा प्रकारे शोध आणि नवकल्पना सुलभ करते. त्याचप्रमाणे, सुशिक्षित कामगार शक्तीची उपलब्धता नवीन तंत्रज्ञानाशी जुळवून घेण्यास सुलभ करते. मानवाची कारणे आहेत की मानवी भांडवल आणि आर्थिक वाढ यांच्यात कार्यकारणता दोन्ही दिशेने वाहते. म्हणजेच, उच्च उत्पन्न उच्च पातळीवर मानवी भांडवल आणि त्याउलट होते. अशा प्रकारे मानवी भांडवलाच्या उच्च पातळीमुळे उत्पन्नाची वाढ होते आणि उच्च उत्पन्नाच्या पातळीमुळे मानवी भांडवल निर्मितीमध्ये जास्त गुंतवणूक होते. भारताने आर्थिक वाढीमध्ये मानवी भांडवलाचे महत्त्व फार पूर्वीच ओळखले होते. सातव्या पंचवार्षिक योजनेत म्हटले आहे की, “मानवी संसाधनांच्या विकासास कोणत्याही विकासाच्या धोरणामध्ये विशेषतः मोठ्या लोकसंख्येच्या देशामध्ये मुख्य भूमिका सोपविणे आवश्यक आहे. या स्वरूपाच्या धर्तीवर प्रशिक्षित

आणि सुशिक्षित, मोठी लोकसंख्या ही आर्थिक वाढीस गती देण्यासाठी आणि इच्छित दिशानिर्देशांमध्ये सामाजिक बदल सुनिश्चित करण्यासाठी एक मालमत्ता बनू शकते. "

अशाप्रकारे, मानवी भांडवल आर्थिक विकासामध्ये महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावते. प्रत्यक्षात, भौतिक भांडवलाचा स्वतःच प्रभावी वापर मानवी संसाधनांवर अवलंबून असतो. कार्यक्षम मार्गाने भौतिक भांडवलाचा फायदा घ्यायचा असेल तर मानवी संसाधनांमध्ये मोठ्या प्रमाणात गुंतवणूकीची आवश्यकता आहे.

७. मानवी भांडवल निर्मितीचे महत्व

मानवी भांडवल निर्मितीचे महत्व / भूमिका खालील मुद्द्यांवरून स्पष्ट होईल:

१. भौतिक भांडवलाचा प्रभावी वापर: भौतिक भांडवलाची वाढ आणि उत्पादकता मुख्यत्वे मानवी भांडवलाच्या निर्मितीवर अवलंबून असते. भौतिक भांडवलाचा प्रभावी वापर मानव संसाधनांवर अवलंबून असतो. तांत्रिक, व्यावसायिक आणि प्रशासकीय लोकांची आवश्यकता असल्याने भौतिक भांडवल केवळ अर्थव्यवस्थेमध्ये मनुष्याच्या कठोर आणि बुद्धिमान कार्याद्वारे तयार केले जाऊ शकते. म्हणूनच, मानवी कौशल्य आणि त्यांचे प्रयत्न भौतिक भांडवलाच्या प्रभावी वापरासाठी मदत करतात.

२. उत्पादकता आणि जीडीपीची वाढ: मानवी भांडवल निर्मितीमुळे उत्पादकता आणि उत्पादन वाढते कारण एक ज्ञानी आणि कुशल कामगार संसाधनांचा अधिक चांगला वापर करते. उत्पादकता आणि दर्जेदार उत्पादनातील वाढ ही लोकांच्या तांत्रिक कौशल्यावर अवलंबून असते, जी केवळ शिक्षण, प्रशिक्षण आणि लोकांचे आरोग्य राखण्यासाठीच मिळवता येते. मानवी भांडवलातील गुंतवणूक संसाधने, तंत्रज्ञान आणि उत्पादनांच्या व्यवस्थापनाशी संबंधित ज्ञान वाढविण्यात मदत करते आणि नवीन कौशल्ये मिळविण्यात मदत करते.

३. शोध, नवकल्पना आणि तांत्रिक सुधारणा: मानवी भांडवल निर्मिती नवकल्पनांना उत्तेजित करते आणि नवीन तंत्रज्ञान आत्मसात करण्याची क्षमता निर्माण करते. शिक्षण समाजात होणारे बदल आणि वैज्ञानिक प्रगती समजून घेण्यासाठी ज्ञान प्रदान करते, जे नवकल्पना आणि शोध सुलभ करतात. त्याचप्रमाणे, सुशिक्षित आणि प्रशिक्षित कामगार शक्तीची उपलब्धता नवीन तंत्रज्ञानाशी जुळवून घेण्यास सुलभ करते.

४. आधुनिकीकरणाचे दृष्टिकोन : जाणकार, कुशल आणि शारीरिकदृष्ट्या तंदुरुस्त लोक समाजात परिवर्तनाचे शक्तिशाली साधन आहेत. एखाद्या देशाचा आर्थिक विकास लोकांच्या मनावर आणि विकासाची इच्छा निर्माण करण्याच्या त्यांच्या दृष्टीकोन बदलण्यावर अवलंबून असतो. मानवी भांडवलातील गुंतवणूक मानसिक दृष्टीकोन बदलण्यास मदत करते आणि अर्थव्यवस्थेच्या विकासास प्रोत्साहन देते.

५. आयुर्मान वाढते: मानवी भांडवल तयार केल्याने लोकांचे आयुर्मान वाढते. आरोग्य सुविधा आणि पौष्टिक अन्नाची उपलब्धता यामुळे लोक निरोगी आणि दीर्घ आयुष्य जगू शकतात. यामुळे जीवनाच्या गुणवत्तेत भर पडते.

६. जीवनाची गुणवत्ता सुधारते: शिक्षणाची पातळी, एखाद्या व्यक्तीचे आरोग्य आणि लोकांकडून घेतलेले कौशल्य निर्मिती यावर आयुष्याची गुणवत्ता अवलंबून असते. मानवी भांडवल निर्मिती केवळ लोकांना उत्पादक आणि सर्जनशील बनवतेच, परंतु लोकांच्या जीवनात बदल घडवून आणते. लोक जगणे आणि उच्च उत्पन्न आणि अधिक समाधानी आयुष्य जगण्यास प्रारंभ करतात.

७. लोकसंख्या वाढीवरील नियंत्रण: शिक्षणामुळे लोकांच्या विचार करण्याच्या पद्धतीला आधुनिक बनविण्यात मदत होते. हे लोक त्यांच्या कुटुंबाचे आकार मर्यादित ठेवून त्यांचे जीवनमान सुधारण्याची आवश्यकता वाढवते. अधिकाधिक महिला शिक्षण घेतात आणि नोकरी मिळवतात म्हणून लहान कुटुंबांना ते प्राधान्य देतात. निरक्षर कुटुंबांच्या तुलनेत सुशिक्षित लोकांची कुटुंबे लहान आहेत असे आढळून आले आहे. तर, लोकसंख्या वाढीवर नियंत्रण ठेवण्यासाठी शिक्षणाचा प्रसार आवश्यक आहे.

८. सारांश

मानवी भांडवल म्हणजे कौशल्ये, ज्ञान आणि कौशल्य याचा संदर्भ असतो जे एखाद्या व्यक्तीस संधी विस्तृत करण्यासाठी, त्यांची कमाई करण्याची क्षमता वाढविण्याकरिता आणि समाज आणि देशासाठी मोलाचे योगदान देण्याकरिता प्राप्त करतात. भौतिक भांडवल म्हणजे उत्पादनाचा तो घटक जो पुढील उत्पादनासाठी वापरला जातो, त्याचा मानवी भांडवलाद्वारे योग्यरित्या उपयोग केला जातो. मानवी भांडवल पुढील उत्पादनासाठी भौतिक भांडवलाचा वापर करते. मानवी भांडवल

निर्मिती काही कालावधीत उपलब्ध मानवी भांडवलात केलेल्या भरतीचा संदर्भ देते. मानवी भांडवल निर्मिती आणि मानवी विकासाचे आर्थिक आणि सामाजिक फायदे चांगल्या प्रकारे स्थापित आहेत.